

Qara bayraqlar

Sabir Əhmədli

General Yazova bildirəndə ki, şəhidləri Dağüstü parkda dəfn edəcəyik, o demişdi: “Mən sizin özünüzdü orada basdıraram.” SSRİ Ali Sovetinin Bakıda və Azərbaycanın bəzi rayonlarında fəvqəladə vəziyyət yaratmaq barədəki əmrini o, yerinə yetirmişdi. Bu əməliyyatı başlayıb bitirməkdən ötrü özü Moskvadan Bakıya gəlmişdi. Yanvarın on doqquzundan iyirmisinə keçən gecə şəhəri qana qəltan etmişdi. Hələ atışma gedirdi, tanklar Bakının baş küçələriylə mərkəzə yürüyürdü, ölənlərin sayı dürüst bilinmirdi.

— Yoldaşlar! Tarixdə misli görünməmiş bir xəyanət olmuşdur. Azərbaycan hökumətinin rəyi olmadan, bizim bütün etirazımıza baxmayaraq, Qorbaçovun əmrilə Bakıya yeridilmiş işğalçı sovet qoşunları yüzlərlə dinc insanı məhv etmiş, tankların təkərləri altında əzmiş, avtomat və ən müasir silahlarla xalqı qırmışdır. Vətənimizin azadlığı yolunda canından keçmiş igidlərin fədakarlığı qarşısında baş əyir, onların şəhid ruhu önündə diz çökürük. Biz həlak olanların dəfnini də onların müqəddəs ruhuna layiq keçirməliyik. Bu dəfn Azərbaycan xalqının satqın və xəyanətkar hökumətə, işğalçı orduya böyük etiraz mərasimi olacaqdır!

Hələ tutğu başlamamışdı, AXC-nin başçıları MK qarşısındakı tribunadan şəhidlərin dəfnini əsl xalq matəminə, izdihamlı nümayişə çevirməyə səsləyirdi.

Tribuna qara geymişdi, kürsü üzərində hər iki yandan qara bayraq asılmışdı.

Fəvqəladə vəziyyəti yarananlar törətdikləri vəhşiliyi hər vəchlə ört-basdır etməyə, qırıb tökdükləri əhalidən ölənlərin sayını azaltmağa çalışırdılar. Meyidləri gizlədir, aradan çıxarı, zirzəmilərdə, kazarmaların əlyətməz anbarlarında ört-basdır edirdilər.

Generalın, komendantlığın hökmüylə dəfn adı qaydada, soyuq keçməli, heç bir coşğunluğa, qəzəbə yol verilməməliydi: “Bez kakix-nibud ekssensa.” Əlsində, onların ürəyincə olardı ki, heç mərasim də olmasın. Hər hansı yığıncaq, nümayiş, axı qadağan idi. AXC isə görünür, şəhidlərin dəfnini həm də xalqın hərbiçilərə, fəvqəladə vəziyyətə qarşı ilk etirazı tək qiymətləndirirdi. Aydını ki, millətin öz övladlarının itkisindən yanıb qəzəblənərək, onları ləyaqətlə torpağa tapşırmaq istəyi milli heysiyyətdi və buna qarşı çıxmaq ağır hadisələr törədərdi. General bunu anlayırdı. Dəfn mərasiminin qabağını almaq

qorxulu idi. Yeni qırğın törəyər, tökülmüş qan qurumamış, ondan artıq sel axardı. Olsun. Amma belə: haraysız, sakit.

MK qarşısında səhərin qanlı gözü yenidən açılanda və həlak olmuşların naləsi, qışqırıq sədası hələ şəhər üzərində dolananda general bu işə mat qaldı. Onu, MK-nın mərmər eyvanının önünə, hamının gözü qabağına çəkilmiş kötük-balta, Mərkəzi hökumətə, Moskvaya qarşı çıxan ifşa yazı-şəkillərdən artıq, sürəhının bələndiyi qara parçalar acıqlandırır. Bunlar bu qırğında necə də çatdırıb bu işləri görüblər. Qara parçanı haradan alıblar.

Şəhidlər, qurbanların ilk cərgəsi Dağüstü parkda basdırıldı. Doğma balasını, atasını, qardaşını bəlkə, öz yurdunda, məhləsində dəfn etmək istəyənlər “Şəhidlərin hamısı bir yerdə torpağa tapşırılacaq,” — çağırışına əməl etdilər. Tale bir gətirmişdi, yırtıcı tankların önünə birgə çıxmış, çiyin-çiyinə dayanmışdılar. Torpaqları da bir sıra ilə, cərgə ilə. Generalı bəlkə, şəhidlərin Dağüstü parkda dəfn edilməyinə qarşı çıxaran bu yerin qənsər olmasından artıq, Bakının ən görümlü yerlərində uçan və bütün şəhərin ən yüksək nöqtəsi sayılan bir heykəl qısqanclığı idi. Onun meydanına, onun ucalığına şərikmi gəlirdilər, onu gözdən salacaqdılar, yoxsa?

Xaql istəyini yerinə yetirmişdi. Heykəl möhürü vurulmuş park indi Vətən yolunda canlarından keçmiş insanların, günahsız qurbanların adı ilə çağırılırdı: “Şəhidlər xiyabanı.”

General hey düşünürdü: “Bu qədər qara parça haradan?”

Axı, şəhərin təkə partiya, dövlət işləri yox, ticarəti, bazar-dükkanı da onların ixtiyarında idi. Anbarlarda, mağazalarda alınıb satılardan da soraq tutmalı, baş çəkməliyidilər. Dəfn mərasimini pozmaq qəsdilə bəlkə, gizlicə göstəriş də verilmişdi. Harada, hansı ticarət müəssəsində qara parça varsa, yığılınsın.

Bu guya, əhəlinin matəmə batıb qalmamağından ötrü idi. Nəyə lazım bunca yas!

Şəhərin küçələri başdan-başa qara bayraqlardı. Ən uca binaların damında qara matəm bayraqları yellənirdi. Aeroport yolu, Tiflis prospekti, Lenin küçəsi, yaşayış sahələri, trolleybus yollarındakı dirəklər, uca işıq dayaqlarının milindəki çıraqlar — hamısına qara bayraqlar sancılmışdı. Yataqxana, tələbə yurdlarının qapı-pəncərələri, eyvanlar, bağların girişləri qara parçalarla bəzənmişdi. Tankların həmləsindən qurtulmuş iri, xırda maşınların qapısında, radio milində, qapaq üzərində qara yelənlər düzülmüşdü.

Baş keçidlərdə dayanmış kişilərin, cavanların əlində qom-qom yelənciklər vardı. Gecə tankların, BTR-lərin şumlayıb keçdiyi kolların altında top-top matəm nişanəsi, qara lentlər, kəsilmiş saç tək düşmüş hörüklər gözə çarpırdı.

Gəlib gedən maşınlarda kimin matəm nişanəsi yoxdusa, saxlayır, alır, oradaca bağlayıb gedirdi.

— Qardaş, ondan birini də mənə!.. — deyirdi qara tapa bilməmiş, macalı çatmamış qardaş. Toylarda, şənliklərdə meydan dolanan sevimli maşının dünya ilə danışan radio milinə öz əli ilə qara bağlayırdı.

Respublikanın fabrik-zavodları işləmirdi, ali məktəblərdə, orta məktəblərdə dərs keçilmirdi. İstehsal iflic olmuşdu. Neft çıxmırdı dənizdən, qurudan. Azərbaycanı yedək quluna çevirmək iddiası ilə yüzlərlə insanı ölümə çatdırmış generalitet “qayda yarada bilməmişdi.” Mərkəz məhsul istəyirdi. Xalq matəm içində, bir işə əl qatmaq həvəsindən uzaqdı. Yox, bu adi yaşlarda gözlənən işsizlik deyildi. Bəlkə şəhidlərin kələliyə qarşı etiraz hayqırığının timsalı idi, qara bayraqlar.

Generallar gündə bir neçə kərə iclas keçirir, müəssisə, sənaye başçılarını divara qısınayır, işə başlamağı tələb edirdilər. Hər gün kazarmalara baş çəkib, şəhəri gəzən generalın gözü evləri, imarətləri dolanırdı. Bayraqlar gün-gündən artır, şəhərin ən uca yüksəkliyində yellənirdi.

— Axı, bu nə qədər çəkəcək?

— Ən azı qırx çıxıncayadək. Hər cümə axşamı!

Cüməaxşamları geridən-irəlidən neçə qoruqçusu olan zirehli maşın Dağüstü park — Şəhidlər xiyabanı istiqamətində burulğana düşür, kütlə ilə üzləşirdi. Televiziya qülləsində, Dənizqırağı bulvarda, gəmilərdə, istirahət guşələrində, bütün xəstəxanalarda qara bayraqlar yola çıxır, səkilərə baş əyir, matəm yerisi ilə ötən əhalinin yasını təzələyirdi.

Bu qədər qara parça hardandı? Xalqı yas içində dəzgahlara, buruqlara, nəqliyyata, əməyə çıxarmaq hökmü ilə dinən general guya, bütün bu qaramatın bəisi tək qara bayraqlara hiddətlənirdi.

Onun göz kürsüləri, meydanları, şəhərləri-kəndləri al qan rəngində, qırmızı görməyə aludə idi. Qırmızı hakimiyyət, ağılıq, xoşbəxtlik timsalı idi. İndi həmin qırmızı şüarları, bayraqları ondan qat-qat artıq qara bayraqlar əvəz etmişdi. General qısqançlıq içində odlanırdı. Guya, bu qara bayraqlar onun sevimli nişanəsi, onun rəngini — qırmızı yelkənləri qovub çıxartmışdı.

“Axı, mən demişdim. Axı, mən tapşırırdım. Bu qədər qara hardan?”

Bakı dəli küləkli şəhərdir, yağışı, qarın çılğındır. Dəfndən bircə gün sonra acı, şiddətli yağmur çırpıldı. Bu küləklər yüksək binaların başında qaralan parçaları qoparar, yağış-boran onların qara boyasını vurub aparar, qırma tək çırpan alaçarpo deşərdi nazik yelənləri,

yaylıqları. Generalın ağılına bu da gəlmişdi. Ona görə də, tədbirli tərpənmiş, sıradan çıxan qara bayraqların əvəzinə yeniləri gəlməsin deyər qara parça təxribatına qol çəkmişdi.

Generalın xəmiri qanla yoğrulmuşdu, sifəti qıpqırmızı idi, gözlərini ət basmışdı. Elə bil Kremlin qırmızı kərpicindən üyünüb qatılmışdı. Bəlkə, bir neçə il bundan qabaq Bakıda olarkən, yeyib-içdiyinin qalığı çıxmışdı üzünə. Onda boy-buxunlu generalı “davalı filmə” məsləhətçi kimi dəvət etmişdilər: gəlmiş, bir neçə ay Bakıda yaşamış, allahın verdiyindən üzünə yaxşı baxmış, hər cür qulluq göstərmişdilər. Onu da unutmuşdu; gecələr yuxusuna cızıltılı balıq şişləri yox... qaranlıq içindən qoparılan iniltilər, qışqırıqlar haram qatırdı. Generalın yuxusunda qara bayraqlar yellənirdi.

Bakı küləyini — xəzrini ömrü boyu unutmayacaqdı general. Bu dəli rüzgar, hətta istiqamət verən olsa, böyük bir ordunun qabağını lazer püskürtüsündən saxlardı. “Etot xazri... — təbii, general öz dilində düşünürdü — adamın paqonlarını qoparıb. Əynində geyimini cırır. Gülləbatmaz jileti az qalır dəlsin.” Amma qara matəm bayraqları qopmurdu. Onları kim tikmiş, saysız-hesabsız eyvanlara, uca binaların damına, taxtapuşlara kim bənd etmişdi?

Külək, yağış İyirmi yanvar gecəsinin müdhiş izlərini soldurur, küçələrin böyür-başında toplanmış yığıntını söküb dağıdır, şəhər üzərində, məhlələrin başında qaralan parçalar çırpınır, döyünür, allahı çağıraraq yalvaran qarın əllər tək əsirdi. Zirehli maşının görüş şüşəsindən saldatların gözləri keçib getdikləri xiyabanları, küçələri, daldaları dolanır, yüksəkdə qaralan dördkünc parçalara dikilirdi. Qara parçaların o üzündə göy işarı, süzgün ipəklərin sərt küləklərə tab gətirməyi heyrət oyadırdı.

Şəhər qara geymişdi, adamlar büsbütün qara libasda idi. Bu qədər qara paltar!? Cavan-yaşlı hamısı saqqal buraxmışdı, qar-qara saç-birçəkləri tökülüb, üzlərini bürümüşdü. Elə bu insanların özucə qara bayrağa çevrilmişdi. Yeri yir, maşınların, tankların önündən ötür, Tiflis prospekti, “Mətbuat” küçəsiylə şığıyan hərbi nəqliyyatı güdürdülər. Gözlər qara, qaşlar qara: şəhərin hər tin, hər dalanından qəzəb saçan qara baxışlar dikilirdi. Bu baxışlar qüllələrdəki qara bayraqlardan qopmuşdu. Küləklər, acı yağışlar eyvanlardan, damlardan, binaların üstündəki uca dəmir borulardan asılmış, aramsız çırpınan acı tülləri soldurmazmı?

Bakı evlərinin geniş damları dəmir millər, borulardan quraşdırılmış saysız-hesabsız antennalardı; televiziya nişanələri xaça bənzəyir. Cənub şəhəri, müsəlman evlərinin üstü elə bil xaçpərəst qəbiristanlığıdır. Göydəki gorgahlarda yatanlara sanki torpaqda yer verilməmişdi.

Bu idimi generalın qanını qaraldan? Aləm qara geymişdi. Bircə təsəllisi vardı onun. Qala tək qabarıb, yaşlı şəhərin divarlarında dolanan tankların, ZTR-lərin bacasından dəmir başını çıxartmış saldatlar, küçələrdə topa-topa gəzinən keşikçilər qara geyinməmişdi. Onların nə sir-sifətində, nə göz-qaşında qaradan əsər-ələmət yox idi.

Şəhərə yiyələnmiş sərkərdələr küçədə, evlərin kandarında, məhlələrin dəmir çəpərli həyətlərində qadın-zənən görürdülər. Müsəlman övrətlərin hamısı qara örpək örtmüşdü. Örpək altdan qara saç-birçək sezilirdi. Xanımların qara hörükləri belə erkənmi ağarmışdı?

Yoxsa... Gecələr avtomatlar səslənir, vertolyotlar damlarda dolanırdı. Saldatlar çadraya bayraqlara atəş açır, odlu güllələr matəm bayraqlarını yandırır, didib parçalayırdı. Bu atəşin haraya saçıldığını əhali səhər anlayırdı. Küləklərinmi döyüb soldurduğu, yağışlarınınmi xal saldığı bayraqlarla Bakı analarının, bacılarının bir gecədə bəyazıymış saç-birçəyi eyni əllə, hansı sehlə süslənmişdi.

Külək səngiyir, yağış aram olur, bayraqlar qurtulur, cənubun canlı şüalarıyla oxşanırdı.

Kefli saldatlar gecə əyləncədən qalmırdı; damlarda çırpınan bayraqlar işıqlı güllələrə tutulurdu.

— Hər halda mən anlaya bilmədim. Bu qədər qara parça haradandır?

Maşında iki general gedirdi. Onlarla bir “qara” da vardı. Ondən soruşdular:

— Evlərdən gətiriblər, — dedi yerli, özündən uzaqlaşdırdı.

— Evlərdə bu qədər qara parça, ipək, sətın haradandır?

Bu marağın arxasında ağır ittiham dayanmışdı: “Tapşırıq vermişdik: Matəmi qurtarmaq! İşə başlamaq! Qara bayraqlar niyə yığılımır! Yoxsa, sıradan çıxanın yerinə yenisini asırlar! Bunca qara material haradan tapılır?” Yerli hakimiyyəti hərbi nazirə itaətsizlikdə taksırlandıracaqdı.

— Həzrət general! Bayraqları qadınlar gətiriblər.

— Anlamadım. Qadınların tankların qarşısını kəsdiyini bilirik. Amma onların bayraq sancmağı təəccüblüdür. Yoxsa, yenə toxunmarıq, qadına əl qaldırmarıq deyib, onların boynuna atmaq istəyirsiniz?

— Həqiqətən, belədir. Şəhərdə gördüyünüz bayraqlar bizim qadınların baş örtüyü, çadralardır.

— Məgər çadraya götürülməyib? Məgər yetmiş ildə Azərbaycan qadınları qapalılıqdan çıxmayıb? Axı, mən bu şəhərdə yaşamışam. Qızlar, qadınlar açıq gəzir. Çadraya hər yerdə avamlığın, acizliyin qalığı tək yox edilmişdir. Bax, budur! Sizin özünüzün ucaldığınız “Azad qadın heykəli!” — zirehli maşın, kosmik gəmi tək uçuş meydançasında dikəlmiş,

bu an səmaya mill n c k abidənin yaxınlıęından keçirdi. “Nizami” metrosunun qarşısında əsgərlərə atəş açılmışdı, general oraya bař   km y  gedirdi.

— Qocalar saxlayıblar. Xeyr-ş rd   adra  rt rl r.

— Hm. Bilirmişl r bařlarına q za gələcək.

— Bəlkə də. “ adra daloy” deyib, hələ iyirminci illərdə kütləvi olaraq  adraları atmışdılar. Görünür, hamı yox. Sandıqlarda, boęçalarda cehiz təki saxlamışdılar.

—  adraları l ęv etmiş hökumətin neçə qarın  sonra t r d c yi faci y  aęlamaqdan ötrü. Matəm bayraęı olsun deyə.

Bu, doęrudan, belə olmuşdu. Qıręının ertəsi AXC-nin matəm şöbəsinə xeyli qadın g lmışdi. Onlar qara  adralar gətirmişdilər. G linlik yadigarı tikiş maşınlarını toy geyimi yox, şəhidlərin yasına iřl tmışdil r: qara bayraq, aę kəfən.

Veb direktor: Betti Bleyer

Mətni yığdı: Səkinə İsgəndərova

Veb üçün hazırladı: Ülviyyə Məmmədova

Azeri.orga qoyuldu: oktyabr, 2003